

УДК 355.43

Т. А. Сутюшев

ФАКТОРИ ВОЄННОГО ХАРАКТЕРУ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНІ ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ВОЄННОЇ ОБСТАНОВКИ НА СХОДІ УКРАЇНИ

Наведено фактори воєнного характеру як одні з визначальних факторів розвитку воєнної обстановки на сході України у 2014–2015 рр. Зроблено висновок про безальтернативність варіанта мирного врегулювання збройного протиборства сторін у форматі Мінської угоди від 12 лютого 2015 р.

Ключові слова: фактори воєнного характеру, воєнна обстановка на сході України, Мінська угода від 12 лютого 2015 р.

Постановка проблеми. Кризові події в Україні, які тривають з кінця 2013 р., свідчать про те, що гострота протиріч у політичній сфері залишається. Як відомо, політична сфера – це сфера суспільних відносин, у якій відбувається боротьба за владу. Відомий політик Г. Крючков в одній з публікацій достатньо чітко позначив особливість цієї боротьби, а саме те, що боротьба за владу як у масштабі України в цілому, так і в її регіонах йде сьогодні на тлі глибокого розколу українського суспільства. Розкол відбувається у кількох основних напрямках:

– у відношенні до подій 1991 р. і до утвореного у країні суспільно-політичного ладу;

– у відношенні до власного історичного минулого;

– з приводу зовнішньо-політичної орієнтації;

– у відношенні до цінностей східнослов'янської і західної цивілізацій;

– стосовно мовних уподобань.

Ще одним серйозним фактором розколу є різка поляризація населення за доходами і рівнем життя, за зростаючим майновим розшаруванням. По суті, сьогодні між різними угрупованнями політичних сил як у масштабі України, так і її регіонів йде жорстка боротьба за перерозподіл матеріальних та інших ресурсів і доступ до важелів влади, яка конвертується у майно. Зовнішнім проявом цієї боротьби є протистояння політичних сил – в основному, представниць інтересів угруповань крупного капіталу, частина з яких має іноземне походження.

Саме на тлі зазначеного вище розколу українського суспільства у наведених напрямках та антагоністичних протиріч, що виникли між угрупованнями крупного капіталу, розпочалося і триває збройне протиборство на сході України. Це протиборство у різних організаційних формах безпосередньо або

опосередковано охопило значні маси людей з різними поглядами незалежно від належності до тієї чи іншої сторони. Слід зауважити, що спектр цих поглядів дуже широкий – від націоналістичних до комуністичних (прорадянських). І саме маси з таким спектром поглядів свідомо або примусово (під впливом обставин) виступають як рушійні сили – реалізатори намірів як власних, так і зацікавлених сторін у формі збройного протиборства на сході. І це має бути предметом глибокого аналізу при визначенні ходу розвитку кризових подій як у цілому у країні, так і воєнної обстановки на її сході.

Водночас на сьогодні за результатами воєнних дій необхідно і можна говорити з неупереджених позицій воєнної науки і, насамперед, воєнного мистецтва про фактори воєнного характеру як визначальні фактори розвитку воєнної обстановки на сході України. За різними мотивами вітчизняні фахівці воєнної справи не виявляють особливих намагань визначати й обговорювати ці фактори навіть у постановочних варіантах без демонстрації своїх “політичних пристрастей”. Таку ситуацію слід розглядати і як певну соціальну проблему, і як проблему суто воєнної науки (воєнного мистецтва). Осмислення і вирішення цієї проблеми потребує, насамперед, складання вихідних емпіричних основ, як-то накопичення масиву емпіричних даних, які вимагають теоретичного осмислення. У цьому разі мова має йти про визначення факторів воєнного характеру, пов'язаних з основами воєнного мистецтва, як визначальних факторів, які зі свого боку обумовлюють розвиток воєнної обстановки. У нашому випадку – воєнну обстановку на сході України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед матеріалів, які мають певне відношення до теми, що розглядається, заслуговують на увагу матеріали науково-практичної

© Т. А. Сутюшев

конференції з питань обміну досвідом ведення бойових дій в антитерористичній операції (АТО), яка відбулася під керівництвом Начальника Генерального штабу – Головнокомандувача Збройних Сил України наприкінці березня – на початку квітня 2015 р. на базі гарнізону “Черкаське”. На жаль, напряму фактори воєнного характеру, які суттєво вплинули на хід операції, на конференції не позначалися. В основному, матеріали конференції були присвячені обміну практичним досвідом ведення воєнних дій на тактичному рівні.

Серед теоретичних публікацій у відкритому друку виділяється стаття [1], яка є продовженням ідей, викладених у попередній науковій праці [2], а також сучасна фундаментальна праця [3], яка вбачається актуальною при осмислюванні й оцінюванні воєнних аспектів стратегії національної безпеки України та положень її воєнної доктрини.

На жаль, наукових публікацій вітчизняних та іноземних фахівців, що присвячені безпосередньо темі, яка обговорюється, у відкритих виданнях виявити не вдалося. Обговорення закритих матеріалів за зазначеною у цій відкритій статті темі не вбачається можливим.

Мета статті – визначення факторів воєнного характеру як визначальних факторів розвитку воєнної обстановки на сході України.

Виклад основного матеріалу. Наприкінці 2013 р. автором зазначалася (див., наприклад [4]) можливість розвитку в Україні кризових подій за схемою: “виникнення внутрішнього політичного конфлікту” – “часткова втрата основ громадського порядку в одному або одночасно у кількох потенційно кризових регіонах (районах, містах) держави” – “екстремальне загострення внутрішнього політичного конфлікту” – “виникнення та ескалація внутрішнього збройного конфлікту” – “громадянська війна” – “збройний конфлікт (можливо, локальна або регіональна війна) за результатами втручання з будь-якого боку зовнішніх озброєних сил”.

Автором тоді було зауважено, що за певних обставин черговість перших двох етапів наведеної схеми можливо поміняти місцями, а замість шостого етапу може бути реалізоване на договірній основі введення коаліційних (миролюбних) сил. Події 2014–2015 рр. частково підтвердили висловлений автором прогноз. Як відомо, у березні 2014 р. з боку

силових відомств України остаточно був втрачений військовий контроль над територією Криму. Держава зазнала значних втрат. За різними мотивами переважна частина представників силових відомств держави залишилася на півострові і виявила бажання перейти на службу Російській Федерації. Крім того на півострові було залишено значну кількість озброєння і військової техніки, а також елементів військової інфраструктури. Все це негативно вплинуло на авторитет військового керівництва України. У квітні 2014 р. у зв’язку з частковою втратою контролю вже над частиною території сходу України було оголошено про початок АТО. Як відомо, мета АТО і до початку чинності Мінських домовленостей від 19 вересня 2014 р., і у подальшому по лютий 2015 р. (12 лютого 2015 р. була досягнута вже за іншим форматом нова Мінська угода) так і не була досягнута – під контролем угруповання сил АТО перебуває лише близько 2/3 загальної площі операційної зони. Формування силових відомств, які брали активну участь у АТО, зазнали відчутних втрат як особового складу, так і озброєння та військової техніки. Поряд із цим був втрачений контроль над значною за протяжністю ділянкою східного кордону України. Слід зазначити, що такий результат дій багатотисячного угруповання сил АТО обумовлений переліком низки факторів. Серед них особливе місце займають фактори воєнного характеру, які тією чи іншою мірою проявились у ході розвитку воєнних дій на сході України. Більшість із них за характером належить до сфери воєнного мистецтва. Наведемо, на думку автора, найбільш впливові.

Почнемо з факторів, що негативно вплинули на ефективність застосування сил АТО. У цілому неспроможність вирішення конфлікту на сході України шляхом застосування воєнної сили достатньою мірою пояснюється відсутністю чітко прописаних положень як стратегії внутрішньої воєнної безпеки держави, так і оперативної концепції забезпечення регіональної внутрішньої воєнної безпеки (про необхідність створення зазначеної концепції свідчать факти силового захоплення державних установ, і в тому числі силових відомств, у зимку 2014 року з початку у столиці держави та її західних регіонах, а потім і у її східному регіоні), які на сьогодні слід розглядати як пріоритетні складові стратегії національної безпеки України. Практична недоопрацьованість

та відомча відокремленість концепцій підготовки і застосування Збройних Сил (ЗС) України та їх лише часткова придатність на випадок дій у складі об'єднаного міжвідомчого угруповання сил, а також відсутність до початку АТО концепції підготовки і застосування Національної гвардії України (НГУ) і разом із цим відсутність оперативної концепції застосування об'єднаного міжвідомчого угруповання сил теж стали одним із суттєвих факторів безуспішності вирішення конфлікту на сході України шляхом застосування воєнної сили.

Істотну негативну роль відіграли й такі факти, як:

– недовіра системи прикриття держкордону, лише часткова прийнятність концепції з інтегрованого управління кордоном в умовах АТО;

– відсутність єдиного погляду серед керівництва та провідних фахівців силових відомств на структуру об'єднаного органу управління АТО, насамперед на склад та розподіл функцій між командуванням та штабом;

– відсутність на початку АТО об'єднаного інформаційно-аналітичного центру АТО і як наслідок – недостатній рівень її інформаційного забезпечення.

На оперативно-тактичному і тактичному рівнях недостатня ефективність застосування сил АТО обумовлювалась, з погляду автора, можливим впливом таких факторів:

– відсутність чіткої регламентації процесу оперативного планування за часом, часте затягування з реалізацією розроблених замислів та планів;

– обмеженість переліку та глибини опрацювання документів у ході оперативного планування, особливо у належному обсязі планів бойового застосування та вогневого ураження;

– недооцінювання значущості знання реальних можливостей (бойових, вогневих, маневрових, рейдових, з видів бойового забезпечення тощо) військових формувань та чітко обґрунтованих одиниць планування як окремих операцій, так і АТО в цілому, що обумовлює грубу наближеність оперативних розрахунків під час обґрунтування замислів;

– жорстка секторальна прив'язаність військових формувань, яка обумовлює позиційність дій, виключає непередбачуваність замислів і дій;

– незіставність основних модулів формувань ЗС України і НГУ (починаючи, наприклад, з

розвідувальних підрозділів і закінчуючи ударними формуваннями), які можна було б приймати за розрахункові одиниці, що значно б спрощувало оперативні розрахунки під час складання замислів на сумісні дії;

– низький рівень організації та підтримання взаємодії між керівниками різних силових відомств та їх угрупованнями як у ході їх сумісного завчасного та безпосереднього оперативного планування, так і у ході самих операцій.

Варто зазначити, що на хід АТО також суттєво вплинули необґрунтовані передчасні публічні заяви її оперативного керівництва, які лунали у ході її першого етапу і напередодні другого про її найближче успішне завершення; відсутність чіткого оперативного зв'язку між цілями окремих проведених операцій, не завжди спрямованих на кінцевий результат АТО; відсутність чіткого уявлення про реалістичні форми успішного завершення АТО, що в цілому мало негативний вплив на стан особового складу, особливо у серпні 2014 р.

Слід також звернути увагу й на такий фактор, як негативне ставлення значної частини місцевого населення як до окремих форм і способів проведення АТО, так і до АТО в цілому. Це обумовило з боку цієї частини населення негативне, а іноді й відверто вороже ставлення до учасників АТО і, насамперед, до керівного (командного) складу. Відсутність надійної соціальної бази у зоні АТО, підконтрольній силовим відомствам України, негативно впливала і продовжує впливати на моральний стан учасників АТО.

Тепер щодо факторів воєнного характеру, які стосуються воєнної діяльності збройних формувань самопроголошених Луганської та Донецької народних республік (далі – ЛНР та ДНР).

Як вагомий фактор, що суттєво вплинув на результати, так званих, “гарячих фаз” АТО слід розглядати певну інституалізацію збройних формувань самопроголошених ЛНР та ДНР, раціональні зміни їх кількісного та якісного складу, і в тому числі у складі їх військової техніки та озброєння. Ці сили дедалі більше набувають характерних рис регулярних військових формувань, проводиться укрупнення їх структур, що можна спостерігати на прикладі утворення міністерством оборони ДНР оперативно-тактичного об'єднання корпусного рівня, а також республіканської гвардії (з колишніх добровольчих формувань). Дедалі більше проявляється побудова жорсткої

вертикалі управління, іде позбавлення від дезорганізуючих ці сили повстансько-партизанських форм і способів застосування, але зі збереженням водночас раціональної частини, так званої, асиметрії в їх діях. Зазначені сили у ході конфлікту накопичили на оперативному та тактичному рівнях досвід рейдових дій, послідовного взяття в “ліцата” тактичних формувань сил АТО, за масштабом від невеликих до значних, з подальшим їх частковим оточенням і знищенням, наприклад, у районах таких населених пунктів, як Ізварино, Амвросіївка, Іловайськ у 2014 р., а також Дебальцево у лютому 2015 р. Утворення потужних артилерійських угруповань типу “Кальміус”, які мають серйозні ударні можливості, свідчить про спроможність збройних сил ДНР та ЛНР до ведення контрнаступальних (наступальних) дій оперативного-тактичного рівня на окремих операційних напрямках з можливістю розвитку тактичного успіху в оперативній. Суттєвим фактором, який не можна не враховувати, є введення у штатні структури збройних формувань ДНР і ЛНР хоча й морально застарілих, але досі ефективних комплексів протиповітряної оборони полкового рівня типу “Стріла-10”, що є стримуючим фактором для застосування авіаційної компоненти сил АТО. Досяг значного рівня ремонтно-відновний потенціал технічного забезпечення сил ДНР і ЛНР завдяки наявності відповідної місцевої технічної бази промислового рівня та кваліфікованих спеціалістів.

У той же час частина представників вищої та середньої ланок військового керівництва України, які набули певного бойового досвіду, стверджують, що не варто переоцінювати військовий потенціал ДНР і ЛНР. На їх погляд, з урахуванням сучасного потенціалу воєнної організації України шанси на успіх ведення самостійних наступальних дій з боку самопроголошених республік слід розглядати на сьогодні як недостатні.

Проте в ситуації, що склалася, обом сторонам конфлікту з метою виключення його ескалації логічним вбачається на цей час дотримуватися положень Мінської угоди від 12 лютого 2015 р.

Висновки

Наразі можливість впливу наведених факторів на розвиток воєнної обстановки на сході України зберігається. У випадку ескалації

кризових подій на південну та інші частини України, що, з погляду окремих вітчизняних та іноземних фахівців, не можна виключати, наведені фактори можуть відіграти суттєву роль.

Безальтернативною гарантією на сьогодні виключення поновлення масштабних воєнних дій на сході і поширення цих дій на інші потенційно кризові регіони України є Мінська угода від 12 лютого 2015 р. Окремим аргументом на користь такого висновку є сучасний стан економічного, фінансового та й військового потенціалу України, що ставить під сумнів успішність ведення нею автономних воєнних дій у випадку їх достатньої тривалості. Але не це повинно бути основним аргументом на користь дотримання зазначеної Мінської угоди. Основним аргументом має бути намагання народу України затвердити свою миротворчу політичну волю щодо забезпечення і підтримання миру на сході України.

Список використаних джерел

1. Телелим, В. М. Планування сил для виконання бойових завдань у “гібридній війні” [Текст] / В. М. Телелим, Д. П. Музиченко, Ю. В. Пунда // Наука і оборона. – 2014. – № 3. – С. 30–35.
2. Телелим, В. М. Модульний принцип створення міжвидових угруповань військ: проблеми запровадження та шляхи їх розв’язання [Текст] / В. М. Телелим, Д. П. Музиченко, Ю. В. Пунда // Наука і оборона. – 2014. – № 2. – С. 20–26.
3. Арзуманян, Р. В. Стратегія іррегулярної війни: теорія і практика применення. Теоретические и стратегические проблемы концептуализации, религиозные и военно-политические отношения в операционной среде иррегулярных военных действий [Текст] / Р. В. Арзуманян; под общ. ред. А. Б. Михайловского. – М.: АНО ЦСОиП, 2015. – 334 с.
4. Сутюшев, Т. А. Про необхідність створення концепції вдосконалювання підготовки внутрішніх військ МВС України [Текст] / Т. А. Сутюшев // Честь і закон. – 2014. – № 1. – С. 25–30.

Стаття надійшла до редакції 21.12.2015 р.

Рецензент – доктор військових наук, професор Г. А. Дробаха, Національна академія Національної гвардії України, Харків, Україна